

KIRÁLY LÁSZLÓ (1943)

A második Forrás-nemzedék tagjai közül Király László költészetében fonódik össze leginkább a romániai magyar irodalom hagyománykincse, a székely népballadák világa az avantgárd költészet formabontó törekvéseivel. Összeér benne a nehéz parasztok ostorának cserdülése a „visongó rezes kürtök ritmusával”, az erdei ösvényekkel rakétaív felesel.

Kék farkasok

Király László a második Forrás-nemzedék jeles költője, novellistája, legnagyobb sikerét eddig mégis regényével érte el. A *Kék farkasok* (1972) e nemzedék lírai számvetése volt, élmények, bajok szuggesztív kibeszélése, epikai megjelenítése az alapvetően lírai jellegű, a rossz közérzetben megmutakozó nemzedéki élménynek. A regény főhősének, Kis Harai Mihálynak két meghatározó élménykörére tárulkozik föl: a hatvanas évek közepének városi egyetemi világa és az ötvenes évek első felének falusi élményei. Az első csődjéből menekül a másodikba, de utazása nem hozhat otthonratalálást, mindkettő még erősebben lepleződik le a menekülés révén. A tények a hajsolt lélek látomásában jelennek meg, az epikai anyag lírai sugárzással gazdagodik. Kis Harai Mihály, az író alteregója, önmagában akar rendet teremteni, ezért idézi fel élményeit, de képzelete ki is egészíti, teljes történetté kerekíti igazságosító szenvedéllyel az egykori események törmelékeit. Az ötvenes évekről elsősorban az rögződött belé, ami sérelmet jelentett számára: szüleinek üldöztetése, a félelemnek az a mélysége, melyben megnyugvás, hogy nem emberekkel, hanem farkasokkal találkozunk a szilveszteréjszakai kényszerű áthelyezéskor.

Kis Harai Mihály látomásában megjelenik az egykori falu, összemósodik a múlt és a jelen, az egykori osztálytársak felnőttként jönnek, de most is fogják egymás kezét, s nemcsak gúnyolódásuk elevenedik fel, hanem kiegészül bocsánatkéréssel és szeretetük kinyilvánításával is az egykori jelenet. Egyfajta lelki rend jelenik meg tehát a látomásban, az időben helyükre rakódnak a dolgok, az emlékező lélek így védi a maga épségét. Az ötvenes évekbeli idők emlékezete, lelki hatásának jellege Kis Harai Mihály számára sok ponton párhuzamos a tizenöt évvel későbbiekkel: az osztályból való kirekesztése az egyetemi kicsapás előképe, az édesapa üldözése, ideológiai gyanúsítgatása az ő írásainak „megvizsgálásában”, bátor véleményalkotása, személyes méltósága pedig az egyetemisták Gaál Gábor-köri nyíltságában folytatódik. A két nagy élménykör felelevenítése semmiféle megnyugvást nem hozhatott Kis Harai Mihály számára, hiszen végül mindkettőben teljesen magára maradt és kiszolgáltatottnak érezte magát a történelem erőivel szemben. Az ezzel való illúziótlan számvetés azonban éppen a felnőtté válást jelenti, a múltnak olyan tudatosítását, amelyik összefüggésrendbe áll a személyiségben, s olyan vállalását, amelyik a továbblépést is lehetővé teszi. A *Kék farkasok* ilyen értelemben egy nemzedék kényszerű önállósulásának regénye.

Költészetének formakultúrája, változatossága, a balladák modernizálásától a könnyed játékon át a prózaversek gondolatritmikus szerkesztéséig ível már a hatvanas évek végén megjelent első köteteiben is. Költészetének jellemzője a nagyfokú személyesség, közvetlen valóságosság, de ezt gyakran szerepversekbe rejti, a közvetlenebb önkifejezés módját választja. Folyamatosan leszámol ifjúságának lobogó hitével, s verseiben a kifejezési közegül választott idegen helyzetek, szerepek segítségével is az etikus emberi cselekvés értelmét Kutatja. Ezért idézi meg *Sétalovaglás* című kötetének *A régi mesterek* ciklusában a régi idők embereinek „iga-rontó gondolatá”-t. Azt a törekvést mutatják ezek a versek, hogy az új társadalom teremtsen meg a saját eszményeit, erkölcsét, magatartásnormáit, s ehhez a múlt hatalmas kulturális és történelmi anyagát tudatosítsa magában. *Petőfiarc* című verse korszerű programot fejez ki biblikus-látomásos elemekkel: a személyiség erkölcsi kötelességére mutat rá. Ha nincs „vonuló” közösség, a kihívóan egyéni erkölcsi tett közösségteremtő erővé vál-

hat, morális értelme akkor is nyilvánvaló, ha pillanatnyilag a közeg nem értékeli.

Ugyanezt a tartást emeli erkölcsi parancssá a *Dózsa György imája*, 1514 című drámai monológverse.

Dózsa György imája, 1514

Kosa Ferencnek

Török magukat, vérük apad,
bőrük pikkelyes kéreg.
Élőfa-keréken izzó abroncs-idő.
Sorba toloncoltak, láncba fogva élnek.
Szavaim, adnátok célt már
nyílnak, szablyának, egyenes kaszának.
Könyörgő szemük nem győz napba nézni,
de reményük vakul, de a hitük fárad.
Beszélők terelik, pennások édesgetik másra a szót.
Nem vagyunk, nem lehetünk, ne legyünk vigasztalók.
Bevarrva bizalmuk sózott, száradó bivalybőrbe —
roppan a csont, húsba lövi magát a szilánk: izgulhat az ige.
Ha kinek hangja van, ordítson, mire tartja?
Legyen egy tekintet legalább, rásugárzó ennyi arcra,
melytől idegen a bádog-agyakban kotyvasztott értelem:
hiszen falvakat sorolhatnék, és városokat —
s a számuk végtelen.

A költő Dózsa György pozícióját veszi fel, a versben Dózsaként beszél: felméri a nép rettenetes sorsát, értelmetlen szenvedését, céltalanul, szolgaként tengetett életét, egyre reménytelenebb helyzetét. Világosan látja, hogy a tényeket elfedik, megszépítik („Beszélők terelik, pennások édesgetik másra a szót”). Ebben a helyzetben nem szabad vigaszokat mondani, hiszen a vigasztalás lefegyverzés, a mostani állapotok tartósítása. A versben a helyzetképből, a tények számbavé-

teléből nő ki városok, falvak pusztulásának, szenvedésének láttán a cselekvésre hívó parancs.

A kissé archaizált drámai nyelv Dózsa korának idejét hozza emlékezetünkbe, de eszméje tágabb érvényű: az igazságtézés cselekvő parancsának vállalását jelenti.

Király László versteremtő indulata szüntelenül jelen van, ihletettsége gyors, szinte minden költői témává válik nála, a személyiség és a világ ütközése között hirtelen képződnek a versek. Megmutat egy régvolt erkölcsiséget (*Olvasunk Cicerót*), hogy szembesítse a gyávasággal, nemzeti, közösségi közönnyel. Régi képen a mai élet vízióját fedezi fel (*Az öreg Pieter Brueghel*), hogy a szégyenletes dolgok ismétlődésének látványával eszmélkedtesse a mai embert. *Henrik király* című versdrámájában — XVI. századi történet töredékelemeiből épített maszokban — vizsgálja a „mivégre vagyunk?” élet-halál kérdését.

Halljátok-e a dalt

Szüleimnek

Halljátok-e a dalt, szomorú szeretteim?
Halljátok-e az éneket, megnyílik-e még előtte a lélek
a békétlen öszülésben?
Halljátok-e az éneket, melyből kényszerűn kivész,
savakkal az érzelem kimaratik,
s csak száll csapkodva,
köröz az értelmet kutató zengés,
mert dal azért és száll, mert mi mást tehetne?
De nem röppen vele többé a mámor, az elveszett,
a békességgel tündöklő virághasonlatokban,
s nem gyönyöríti a szót édes ritmusa sem:
Ingó-bingó zöld fűszál
Szépen felöltözik
Liliom rózsával

Meg is törölközik

Csak a szándék él mégis, vas-szorítások,
penge-hasogatások, megvakíttatások,
fojtva-elnémítások ellenére is,
csak a szándék: az egyetlen emberi,
a derű emlékét — legalább! — feledni nem akaró,
a derű emlékével is túlélni akaró,
csak a szándék él, s csontra aszottan az is.

Mert a Kétségek Között Önmagát Fölfaló, a lélek,
már csak az értelemtől vár minden jövendölést,
mert elhitványult a megézés, elsatnyult lassan
százezerszeres meghazudtolásban, és a megsejtések
a döbbenetes fénnel sugárzó régi nagy megsejtések
rozsdatemetőkben várják,

hogy silány számítógépekké olvasszák őket.

És már itt derengnek estvéli szürkületben
az értelem s az eszmélés biztos Don-kanyarjai,
mint kitűnő lehetőségek — és mit tehetünk?!

Ó, halljátok-e az éneket, szerettem,
a nyelvet, mely csoda mégis, és megmenthet
bennünket, hinnünk kell fegyvereiben.

Hisz hadsereg, erő, biztonság, becsület, kitartás —
minden őbenne van, és őbenne madarak csőre nyílhat
dalra bármikor szelíden, jókedvű nemzedékeknek,
ha lesznek ilyenek.

És rétek vannak — *terülnek, ringnak, hullámsanak*
párállnak, zöldellnek, tárulnak — pipacsos rétek
szerelmesekkel, szeretők véréből szökkent pipacsokkal,
és visszatért nyugalom van, csönd, egészség
értelmes munka, érdemes munka — minden...

És énekelni fogunk egyszer, én tudom,
énekelni fogunk, mindenek ellenére,
majd asztal köré ülünk a télikonyhában, összegyűlünk,
és mondjuk: tél lesz, hogy pattogjon a tűzben a fenyő,
és adja vissza elveszett melegünk a bükk.

Énekelni fogunk, jaj, csak ezt el ne feledjük, énekeljünk.

*Este jön szürkül bé
Tűzhelyeket seperj bé
Mert nem tudod kijön bé
Mert nem tudod kijön bé*

Szürkület legyen hát, nagypelyhű téli szürkület, ingó fényű
besepert tűzhelyekkel,
és ott várjuk mind megilletődve,
lassú pálinkák között,
régii vastag pohárban gyöngyöt vető pálinkák között,
igen, hinni kell ebben, hogy ott várjuk mind
a Nem Tudjuk Kit,
akiért beseperve már a tűzhelyek,
s akit az ének minékünk megígért — — —

S aki az ünnepi csöndbe majd belép,
a havat magáról letopogja,
a szent, a gyémánt, az ezüst, a hús havat letopogja,
és leprüszköli magáról, mint csikó, a havat
— és isten hozta! — a gyönyörű havat...

Mostmár nem hiányzik közülünk senki.

Isten hozta — ó, beázott posztó illata, álmok!

Most mindnyájan, végleg, boldogan, együtt vagyunk.

Halljátok-e az éneket, szeretteim?!

A veszélyeztetett nemzetiségi létezésben az anyanyelv szerepe nemzetiségmegtartó funkciójává nő. Ezért lett az utóbbi évtizedekben ezeknek az irodalmaknak egyik leggyakoribb témájává az anyanyelv. Sütő András, Kányádi Sándor, Domokos István, Gál Sándor és mások jelentős művei bizonyítják ezt. Király László költészetének is alapmotívumai közé tartozik az anyanyelv védelme, értékeinek a tudatosítása. Költészet, irodalom, anyanyelv, nemzetiségmegőrzés összetartozásának a tudata motiválja a *Halljátok-e a dalt* című versét is. Mély értelmű ars poetica ez, a megtartó énekbe vetett hit vallomása. Modern, huszadik századvégi ars poetica, mely mégis a régi hittel szól. Nemzetiségi és egyetemes emberi közérzetet egyszerre fejez ki. A cím ismétlődő kérdése a szülőknek ajánlott versben a sorsukkal elégedetlen idősödő emberekhez szól. A kérdés versbeli közege nosztalgikus em-

lékezést is hordoz, régi énekelések, meghitt közösségi pillanatok emlékeit is idézi negatív festésben, mai hiányát jelezve az elveszett idillnek. Ének és költészet nem válik szét, de sejteti, hogy valamikor a vers a népköltészet érzelmi gazdagságával szólhatott, a mai vers viszont lényegesen más, s különbözését hiány minősíti csupán: kivesszett belőle az érzelem, a mámor, eltűntek belőle a szép költői képek, s a megnyugtató „édes ritmus” is. Az első népdalidézet megjeleníti azt, ami a mai versekben immár lehetetlenné válni látszik. A mai versben csak az „értelmet kutató zengés” körözik. De ennek a poézisnek is ugyanaz a szándéka, mint a réginek, mint a folklórnak: megtartani az embert, erősíteni a lelket, segíteni túlélni a bajokat. A modern bajokat Király László verse az emberi kínzások régi, inkvizíció kori eszközeivel nevezi meg, s ez a megjelölés korminősítő, helyzetminősítő érvényű. Majd a sok történelmi reménykedés, érzelemre és értelemre hivatkozó létbizodalom sokszoros („százezres”) szétzúzását veszi számba. A nemzeti katasztrófa allúziója („Don-kanyar”) minősíti ezeket, s a modern technika kétes értékű diadala az emberi minőségen („hogy silány számítógépekké olvasszák őket”). Súlyos veszedelmek rohanják meg az embert, a humánus létezés pusztulásának tényei. Ebben a helyzetben hangzik fel a kérdés: Mit tehetünk? Ekkor világosodik meg az is egyértelműen, hogy a versben a veszélyeztetett nemzetiségi közösség a lírai alany, az ő sorsa, emberi minőségű léte a tét.

A nagy gondolati versekben oly gyakran felhangzó kérdésre ugyanis az anyanyelvbe való kapaszkodás parancsa a költő válasza. A versindító kérdés itt már nyomatékosan ösztönző kívánság, óhaj, az ének pedig a nyelv közösséget megmentő erejét jelenti, benne a közösség megtartó értékei őrződnek meg. Daltalan időben figyelmeztet ez a vers a nyelv csodatevő erejére. A jövő zálogát látja és láttatja benne, s ezt remek költői bravúrral mutatja be: elevenen, szemléletesen megidézi — gyönyörű színönimákkal — azokat a felemelő, szép humánus érzéseket, látványokat, melyek kiirtását, elpusztítását panaszolta a vers első része. Most előttünk bomlik ki, jelenik meg mindez a szépség a költői teremtés csodájaként és lehetséges jövőkép gyanánt. A lélek belső, megronthatatlan tája nyílik itt ki. Nem hamis illúziót ápolgat, hanem az énekekben, a folklórban megtestesült emberi igény valóságosságát jeleníti meg, fejezi ki: azt, hogy az ember közösségi lény,

boldogságának a közösség szabad, hiánytalan létezése elengedhetetlen feltétele. A lélek természetes igénye az ünnep, a közös éneklés. A „Kétségek Között” önmagát emésztő lélek megváltásigényét fejezi ki ez a vers. S ehhez talál a folklórban segítséget. Ilyen értelemben e modern költő vallomása abban a vitában is súlyos érv, mely a folklór reneszánszát idejétmúlt ócskaságnak akarta minősíteni. Ez a vers erőteljesen fejezi ki azt a meggyőződést, belső bizonyosságot is, hogy a folklórban olyan létdimenziók átélésére is mód van, amelyeket a modern világ kiirtott, de amelyek a lélek épségének forrásai.

A *Halljátok-e dalt* második része a teljes kétségbeesésből emeli fel az embert a reményhez. Magának a nyelvnek az értékeit mozgósítja ehhez a virtuális jövődöbeli megváltáshoz. Nem áltat, hanem arra ösztönöz, hogy a nyelvünkben, az énekekben fellelhető szemléleti értékeket őrizzük meg magunkban, hogy a bármely körülmény ellenében is legyen erős belső tájunk, nyelvünk, folklórunk közösségi szelleme. Ezt a szellemet a vers maga olyan erővel, szépséggel szólaltatja meg, hogy a befejező sorként újra felhangzó „Halljátok-e az éneket, szerettem?!” — a versközép kérdésének kéttős mondatjelének ismétlésével s nyomatékosítva — már szinte bizonyosság. Arra is példa ez a bensőséges líraisággal szóló, családi aggodalommal, ragaszkodással is ható vers, hogy vannak olyan léthelyzetek, amikor a költő már nem tud építkezni a körülmények adta lehetőségekből, hanem erőforrássul önnön életakaratahoz, boldogságvágyához fordul, s támasztékokat, érveket az emberiség történelmi létakarataiban, megváltáshitében keres. Így mozgósítja a szunnyadó vagy elnyomott nemesebb életminőségek iránti készségeket.